

- غیر از رنگ جامه بر آن بدوزند تا از مسلمین شناخته آیند. چون کستی برای مجوس و زنار برای ترسایان وسیله تشخیص بود غیار غالباً اختصاص به یهود می یافت مع هذا در بعضی موارد برای همه اهل ذمه الزام آور می شد. متوکل که در الزام این امر جد داشت، اهل ذمه را فرمود تا غیار برنهند و عسلی دارند، جهود و ترسا را. *مجموع التوادیح* / ۳۶۱، مقایسه شود با *تجداب المطف* / ۲۸۳. روایت ابن الاثیر: *اسر المتوکل اهل الذمة بلبس الطیالسة العسلیة و شد الزنانبیر* و عمل رقعتین علی لباس مالیکهم مخالفین لون الثوب، کل واحد منهما قدر اربع اصابع و لون کل واحد منهما غیر لون الاخری. الکامل / ۲۸۵/۵ مقایسه با ۲۹۳/۵. در باب زنار رجوع شود به ذیل رساله خاقانی و آندرونیکوس کممنوس، فرهنگ ایران زمین، سال اول / ۱۷۹-۱۸۰.
۱۴۸. در باب وزارت تنفیذ و وزارت تفویض مقایسه شود با: فضل الله روزبهان، *دستور الملوك*، طبع حیدرآباد ۱۹۶۶ / ۵۲-۵۰.
۱۴۹. مقایسه شود با *لسترنج*، سرزمین های خلافت شرقی / ۲۲۲-۲۲۱.
- ۱۵۰ و ۱۵۱ و ۱۵۲. در باب داریات و ائیه صاحب رجوع شود به: احمد بهمنیار، صاحب عباد / ۱۷۳. راجع به فخرآباد رجوع شود به: یاقوت، *معجم البلدان* / ۴ / ۲۳۹ در باب محل آن و محل کنبد شاهنشاه، مقایسه شود با: دکتر حسین کریمان، آثار بازمانده از دی قدیم / ۱۷۱-۱۵۲. درباره اصفهان از جمله رجوع شود به همین فصل، شماره ۱۴۹.
- ۱۵۳ و ۱۵۴. شیرازنامه / ۲۸، ایضاً / ۲۴-۲۳ مقایسه شود با محمد قزوینی، دیوان حافظ / ۳۹۳.
- ۱۵۵ و ۱۵۶. ابن البلخی / ۲-۲۲۱، ایضاً / ۲۱۰.
- ۱۵۷ و ۱۵۸. *احسن التقاسیم* / ۲۴۹، شیرازنامه / ۳۴.
۱۵۹. شیرازنامه / ۳۶. گویند وقتی سرای عضدی در شیراز به ویرانی افتاد پسرش ابوغانم که در قلعه تهنذ بود «چوب و آهن آن برداشت و به قلعه برد». ابن بلخی، *فادمنامه* / ۱۷۲.
۱۶۰. ابن جبیر، *الرحله* / ۱۷۹ در بغداد بیمارستانی را وصف می کند که ظاهراً همین باشد. مقایسه با: *سیریل الگود*، *قادیخ پزشکی در ایران* / ۲۰۱-۱۸۶.
۱۶۱. *احسن التقاسیم* / ۴۵۱-۴۴۹.
- ۱۶۲ و ۱۶۳. *مجموع التوادیح*: نام او شیرین بود بنت سپهبد شروین و نیاگان سیده همه پادشاهان طبرستان و دیلمان بودند / ۶-۳۹۵. در باب وفات سیده قول ابن الاثیر چنین است: در ذیل حوادث سنه ۴۱۹: و فیها توفیت ام مجدالدوله بن فخرالدوله بن (رکن الدوله بن) بویه وهی التي کانت تدبر المملکة و ترتب الامور الکامل / ۷ / ۳۳۴. به روایت حمدالله مستوفی: در سنه خمس عشر و اربعمانه درگذشت، *قادیخ گزیده* / ۴۲۲. اما مؤلف *مجموع التوادیح* *والقصص* که روایت خود را از مجموعه ابوسعید آبی آخرین وزیر مجدالدوله نقل می کند گوید مقارن سلطه محمود بر ری: سیده بگریخته بود به جایی و فرتوت شده / ۴. ۴ به هر حال پیداست که از چندی قبل از تسخیر ری به دست سلطان محمود، سیده دیگر صاحب قدرت و تدبیری نبوده است. در باب برادران مجدالدوله هم مؤلف *مجموع التوادیح* گوید: و اگرچه عین الدوله از شمس الدوله بزرگتر بود ولی عهد شاهنشاه (مجدالدوله) شمس الدوله بود. / ۳۹۷.

۱۶۴. حمدالله مستوفی: پسرش مجدالدوله رستم یازده ساله بود و منکوحه‌اش سیده بر ملک مستولی شد. قادیخ گزیده / ۴۱۹. مجدالدوله به قولی چهار سال داشت. ابن الاثیر ۱۸۹/۷، و: ذیل تجارب III/۲۹۷. مع هذا کوچکترین پسر سیده از فخرالدوله که چهارمین پسرش بود و ابومنصور خسرو فیروز نام داشت به موجب روایات صاحب مجمل در ۳۸۲ ولادت یافته بود و هنگام وفات فخرالدوله نزدیک پنج سال داشت. ولادت مجدالدوله هم به موجب این روایت در ربیع الآخر سنه تسع و سبعین و ثلاثمائة بود که در هنگام وفات پدر هشت ساله می‌شد. مجمل / ۳۹۴.
۱۶۵. ابن الجوزی، المنتظم ۲۰۲/۷.
- ۱۶۶ و ۱۶۷. مقایسه با: دستورالوزراء / ۱۲۱. مجمل التوادخ / ۳۹۶.
۱۶۸. عنصر المعالی: چون مجدالدوله بزرگ شد ناخلف بود پادشاهی را نشایست همان نام ملک بر وی بود اما در خانه نشسته بود (و) با کنیزکان خلوت می‌کرد. قاپوسنامه، باب بیست و نهم / ۱۴۶.
- ۱۶۹ و ۱۷۰ و ۱۷۱. ابن الاثیر ۸/۲۳۷، ۴/۲۷۳، ۷/۲۸۴.
۱۷۲. به قولی صفر سنه ۴۰۹ ه.، مجمل التوادخ / ۴۰۲. به هر حال وفات شمس الدوله ظاهراً در حدود سنه ۴۱۲ ه. روی داده باشد، چنانکه بر وفق روایت ابن الاثیر در سنه ۴۱۱ ه. هنوز در همدان با شورش ترکان درگیر بوده است و از آن پس تا سنه ۴۱۴ ه. که پسرش سماء الدوله حکمران همدان است دیگر ذکری از او در میان نیست. مقایسه با الکامل ۷/۳۰۷، ۳۱۳.
۱۷۳. قاپوسنامه، باب بیست و نهم / ۷-۱۴۶، مقایسه شود با: قادیخ گزیده / ۴۲۱.
۱۷۴. مجمل التوادخ: و به جای او (فخرالدوله) شهنشاه مجدالدوله ابوطالب رستم بن- فخرالدوله بنشست و دختر محمود سبکتکین را به زن کرد و نکاح کردند. ۳۹۷.
۱۷۵. مجمل التوادخ / ۴۰۳. تصویری از تبلیغات محمودی در ری را در حکایت اجتماع هر روزینه عده‌یی از دبیران بیکار و برکنار شده دستگاه فخرالدوله در ستودان نزدیک ری و بر کوه طبرک می‌توان یافت. رک: سیاحت نامه / ۱۲۶-۱۲۳.
- ۱۷۶ و ۱۷۷. گردیزی / ۲-۷۱، ایضاً / ۷۲.
۱۷۸. نامه دانشوران، طبع قم ۶/۱۶۶، مقایسه شود با: درقاخبار / ۶۱-۶۰. در باب کتابخانه ری و آنچه به خراسان فرستاده شد یا طعمه حریق گشت رجوع شود به: یاقوت، ااشاد ۲/۳۱۵. جهت تفصیل رجوع شود نیز به: فقهی، آل بویه / ۵۳۴، دکتر غلامحسین یوسفی، فرخی میستانی / ۳۱۱.
۱۷۹. فنا خسرو بن مجدالدوله که در غلبه محمود به قلعه قصران پناه جست بعد از وفات محمود با عده‌یی از جنگجویان کرد و دیلم قصد ری کرد (سنه ۴۲۱ ه.) اما از جانب سپاه غزنه که در ری بود شکست خورد بسیاری از یارانش کشته شدند و خودش نیز منهزم و بی‌نشان گشت. مقایسه با: ابن الاثیر ۷/۳۴۸.
۱۸۰. برای متن گزارش رک: ابن الجوزی، المنتظم ۸/۴۰-۳۸ که خلاصه‌یی از آن در فقهی، آل بویه / ۱۷-۳۱۵ نیز آمده است. در این گزارش از جمله هم وجود فرقه مزدکیه به معنی انحص محل تردیدست و هم تعبیری که سلطان از تعدد ازواج مجدالدوله کرده

است و اینکه با وجود ارتباط با فقهاء و با آنکه خود وی ظاهراً از مذاهب فقهی و کلامی رایج در عصر بی‌خبر نبوده است و جواز نکاح منقطع و حدود آن را نزد شیعه می‌دانسته است آن را از روی تجاهل و به‌طور ضمنی مربوط به رسم مجوس و عقاید قدیم قبل از اسلام قوم دیلم نشان داده است، حاکی از بهتانگری است که افشاگری تعبیری از آنست. در باب سؤال و جواب محمود با مجدالدوله که در فصل غزنویان همین کتاب نیز بدان اشارت شد رجوع شود به: ابن الاثیر ۷/۳۳۵.

۱۸۱ و ۱۸۲ و ۱۸۳. المنتظم ۸/۵۲، ابن الاثیر ۷/۲۳۹، ایضاً ۷/۳۴۸.

۱۸۴. ترجمه محاسن اصفهان ۱۱۳. رسم توزیع مخارج اینگونه استحكامات بر اهل شهر ظاهراً در آن ایام معمول بود و حتی خلیفه المسترشد نیز برای بارویی که جهت شهر بغداد ساخت در سال ۵۱۷ ه. مخارج را بر اهل شهر توزیع کرد و قضیه، مایه‌ناخرسندی شد و سرانجام با تدبیر وزیر احمد بن نظام الملک پرداخت این توزیع از مردم رفع گردید و موجب شکر و خرسندی عام گشت. ابن الاثیر ۸/۳۱۴.

۱۸۵ و ۱۸۶ و ۱۸۷. ابن الاثیر ۸/۱۵-۱۴، ترجمه تاریخ‌الحکماء قفطی ۵۶۲، ابن خلکان ۴۲۱/۱.

۱۸۸. تا سالها بعد در طی لشکرکشی علاء‌الدین حسین بن‌الحسین غوری (سنه ۵۴۶ ه.) در آنجا طعمه حریق گردد. ابن الاثیر ۸/۷-۶.

۱۸۹. بدیع‌الزمان فروزانفر، تاریخ ادبیات ۱۱۷/ برای تفصیل بیشتر در باب اخوان‌الرضا رک: دکتر ذبیح‌الله صفا، تاریخ علوم عقلی / ۲۹۶-۳۲۰.

۱۹۰. در باب احوال و آثار او رجوع شود به: محمد قزوینی، بیست‌مقاله ۱۸۳/۲-۱۳۸، مقایسه شود نیز با: عبدالرحمن بدوی، مقدمه منتخب صوان‌الحکمه، طبع طهران ۱۹۷۴ / ۲۵-۵ که در بعضی موارد از سکاברה و دعوی بی‌اساس خالی نیست.

۱۹۱. برای تفصیل احوال و آثارش رجوع شود به: مجتبی سینی، از خزاین ترکیه، مجله دانشکده ادبیات طهران، سال چهارم (۱۳۳۶)، شماره سوم / ۸۳-۵۹. در باب مشرب افلاطونی او مقایسه شود با: ه. کوربن، تاریخ فلسفه اسلامی (ترجمه) ۲۱۱/۱-۲۰۹. ۱۹۲ و ۱۹۳. قفطی، ترجمه تاریخ‌الحکماء / ۴۵۲، ایضاً مقایسه شود با: فروزانفر، تاریخ ادبیات / ۴-۱۲۱ و الگود، تاریخ پزشکی / ۱۸۵.

۱۹۴. الفهرست: الفهلویه فمنسوب الی فهله اسم یقع علی خمسة بلدان و هی اصفهان والری و همدان و ماه نهاوند و آذربایجان / ۱۵. قلمرو اردوان اشه آخرین پادشاه اشکانی هم در روایات مسلمین شامل ماهین و همدان و ساسبدان و مهرجان‌نقدق و حلوان می‌شده است و او را هم ملک‌الجبالی می‌خوانده‌اند. الاخبار الطوال / ۴۳.

۱۹۵ و ۱۹۶. المعجم، طبع دانشگاه / ۱۶۸، ایضاً / ۹۷، ۱۶۸.

۱۹۷. چنانکه حتی در قرن هفتم، مؤلف المعجم درباره بندار رازی که شعر او را با فهلویات اهل زنگان و همدان می‌سنجد، می‌گوید: ~ که زبان او به لغت دری نزدیکتر از پهلوی است. المعجم / ۱۶۸. و این طرز تعبیر از لغت اهل زنگان و همدان به لغت پهلوی ظاهراً درست همان طرز تعبیری باشد که در ویس و دامین فخر‌گرگانی در باب زبان اصلی آن قصه می‌گوید - ولیکن پهلوی باشد زبانش ~ ویس و دامین / ۲۰.

۱۹۸. عوفی: و صاحب بن عباد ~ در آن وقت که استاد بدیع الزمان همدانی به خدمت او پیوست ~ او را گفت شعری بگوی گفت استخوان فرمای و (صاحب) ~ سه بیت منطقی (رازی) بخواند و گفت این را به تازی ترجمه کن ~. لجاب الالباب / ۲۵۵.

۱۹۹. ابن فندق: والی یوننا هذا هر فرومایه را که عیب و سرزنش کنند ساسی خوانند و گدایان را ساسی و ساسانی گویند ~. تادریخ بیهق / ۴۳. مقایسه شود با فصل اول همین کتاب، یادداشت شماره ۱۷.

۲۰۰. کوسان نواگر و کوسان نوآیین در دیس و دامین به عنوان اسم ذکر شده است و پیداست که اینجا باقی مانده عنوان عمومی خنیاگران است. در باب کوسان و نمونه شعرش رک: دیس و دامین / ۲۲۰. در معنی عمومی لفظ کوسان سابقه اش لا اقل به عهد بهرام گور می رسد. مجمل التوادریخ: بهرام گور ~ و کس را هیچ رنج و ستوه نیافت جز آنکه سردمان بی راسگر شراب خوردندی پس بفرمود تا به ملک هندوان نامه نوشتند و از وی کوسان خواستند و کوسان به زبان پهلوی خنیاگر بود پس، از هندوان ~ بیامدند زن و مرد و لوریان که هنوز به جایند از نژاد ایشانند ~. مجمل التوادریخ / ۶۹. ارتباط لوریان با پیشه گوسانها در اشارت شاهنامه ۷/ ۴۵۱ نیز هست، برای تفصیل بیشتر مقایسه شود با: Boyce, M., The Parthian Gosan and Iranian Minstrel tradition, in JRAS, 1957/10-45

۲۰۱ و ۲۰۲. برای تفصیل درین باب رجوع شود به: جستجو در تصوف ایران / ۹-۱۸۶، ۴۰۱-۴۰۰. در باب معاصر بودنش با دیلمیان مقایسه شود با مجمع الفصحا / ۲-۸۴۵ که البته تاریخ وفاتش با احتمال برخورد وی با طغرل موافق نیست.

۲۰۳ و ۲۰۴ و ۲۰۵. رفتار باباطاهر با طغرل که به قول راوندی «سر ابریقی شکسته که سالها از آن وضو کرده بود در انگشت داشت بیرون کرد و در انگشت سلطان کرد و گفت سلکت عالم چنین در دست تو کردم بر عدل باش ~» (احق الصدود / ۹۹ یادآور برخورد همین طغرل و برادرش چغری بیگ است با شیخ ابوسعید میهنه که به قول محمد بن منور به زیارت شیخ شدند «و سلام گفتند و دست شیخ را بوسه دادند و پیش شیخ بیستادند ~ شیخ ~ ساعتی سر در پیش افکند و سر بر آورد و گفت چغری را که ملک خراسان بتو دادیم و طغرل را گفت که ملک عراق را به تو دادیم ایشان خدمت کردند و باز گشتند ~». اسرار التوحید / ۱۲۹ مقایسه شود نیز با تکریم ابراهیم اینال و تعظیم وی در حق شیخ ابوسعید، اسرار التوحید / ۱۹۳. روایات اهل حق در باب ملاقات افسانه بی شاه خوشین از مظاهر تجلی در نزد این طایفه با باباطاهر هم ممکن است انعکاس گونه بی از همین ملاقات بین وی با طغرل باشد، در باب ارتباط با اهل حق و همچنین در باب احوال شیخ بر که و شیخ فتحه رجوع شود به: جستجو در تصوف / ۱۹۴-۱۸۹.

۲۰۶. در باب ارتباط احتمالی بین لوریان و لر مقایسه شود با: Minorsky, V., Les Tsiganes Luli et les Lurs Persans, in J.A., 1931/281-305

۲۰۷ و ۲۰۸. المعجم / ۱۶۶.

۲۰۹ و ۲۱۰. در باب ضرورت اجتناب از استنباط احوال باباطاهر از دوییتی های منسوب به او

رک: جستجو در تصوف / ۴۰۱-۴۰۰. درباره اهل حق برای اجمالی مفید رجوع شود به:

Minorsky, V. Iranica, Tehran, 1964/306-317

۲۱۱ و ۲۱۲. در باب اطلاق دویستی بر معنی رباعی از جمله رک: (احق الصدور) / ۳۳۳، ۳۳۹،

۳۴۶، مقایسه شود با مختصر سلجوقنامه ابن بی بی، طبع هوتسما / ۳-۸۲، ۱۵۱-۱۵۰،

۳۰۴-۵. در باب لحن اورامنان مقایسه شود با: المعجم / ۹۷، ۱۶۶. در باب اوزان

فهلویات و اشعار بازمانده از لهجه های قدیم مقایسه شود با: دکتر خانلری، وزن شعر

فلاسی / ۷۵-۷۳.

۲۱۳ و ۲۱۴. از جمله درین بیت ابونواس:

وما تتلون فی شروین دسبی و فرجردات راسین و ویس

مفهن و سخنودان، چاپ اول / ۲ / ملاحظات ۶-۵ مقایسه با مجتبی سینوی، مجله دانشکده

ادبیات طهران سال اول / شماره ۳. از قصه شروین آنچه باقی است از جمله در مآخذ ذیل

به دست می آید: دینوری، الاخبار الطوال / ۷۱، حمزه، تاریخ صنی ملوک الارض والانبیا

/ ۱۶، مجمل التواریخ والقصص / ۷-۸۶، ۹۵. مقایسه شود با: نولدکه - طبری، تاریخ

ایرانیان و عربها / ۴۰۱.

۲۱۵. برای تفصیل درین باب رجوع شود به:

Vasiliev, History of Byzantine Empire 1952/96

مع هذا در باب اوضاع ییزانس در دوران بعد از آرکاندیوس و مری تئودوسیوس دوم که

خواجه بی ایرانی به نام آنطیوخوس بوده است مقایسه شود با:

Brooks; E.W., The Eastern Province, in CMH, Cambridge 1957/I/462

۲۱۶ و ۲۱۷ و ۲۱۸.

درین اقلیم آن دفتر بخوانند بدان تا پهلوی از وی بدانند،

ویس و دامین / ۲۰. ایضاً:

فراوان وصف چیزی بر شمارد چو بر خوانی بسی معنی ندارد.

ویس و دامین / ۲۰. در باب ایجاز و بلاغت کتب فرس (پهلوی) مقایسه شود با

قول جاحظ در باب کتاب کاروند، در نقد ادبی / ۱۸۲ در باب گفته عتابی مقایسه شود

با فصل اول یادداشت شماره ۱۷۰.

۲۱۹ و ۲۲۰. مثل تئودو نولدکه آلمانی در رساله حماسه علی ایوان طبع دوم، شماره ۳۳

یادداشت شماره ۲ که می گوید: ویس و رامین یک منظومه قدیمی که در نظر من

ارزش ادبی آن بیش از قیمت اخلاقی آن نیست. ترجمه فارسی / ۹۰ و همچنین مثل

ایتالوپیتزی محقق ایتالیایی که در تاریخ شعر فلاسی خویش آن را ابلهانه ترین،

ناباب ترین و بی معنی ترین منظومه بی می داند که از دست شاعر کی حقیر برآمده باشد:

il piu Sciocco, inetto e insipido poema che sia mai uscito della mani

d'un miserabile poetastro., Italo Pizzi, Storia della Poesia Persiana,

II/142

مؤلف اخیر که طرح موجزی از قصه را هم نقل می کند ارزش ادبی آن را هم فوق العاده

- نازل می‌داند و دعوی فخر گرگانی را هم در باب پهلوی بودن اصل آن محل تردید می‌یابد. در باب شباهت با قصه تریستان و ایزوت، مقایسه شود با: دکتر اسلامی ندوشن، جام جهان بین / ۱۶۷-۱۲۳ درباره قول عبید زاکانی رجوع شود به: رساله صدپند (شماره ۵) کلیات / ۵۴.
۲۲۱. المعجم / ۱۶۹. درباره تحول تدریجی این فہلویات به قالب‌های عروضی مقایسه شود با یک دویستی منسوب به ابوالعباس نهاوندی (وفات ۳۳۱) در معجم فصیحی / ۲ / ۵۴.
۲۲۲. جهان آسوده گشت از دزد و طرار ز کرد و لور و از ره گیر و عیار و بی و دامین / ۳۷۶.
۲۲۳. مسعودی، مروج الذهب / ۱ / ۳۰۸. نام کردیه درین چاپ باید به اللوریه تصحیح شود مقایسه با چاپ اروپا III / ۴-۲۵۳. همچنین مقایسه شود با: یاقوت: اللربالضم و تشدید الراء و هو جیل من الاکراد فی جبال بن اصبهان و خوزستان، معجم البلدان / ۵ / ۱۶. نیز رجوع شود به قول مسعودی: الاکراد عندالفرس من ولد کردین اسفندیار بن منوشهر منهم البازنجان والشوهجان والشاذیجان والنساوره والبودیکان واللیه والجوزقان. ~ التنبیه والاشراف / ۷۸ که اقوال دیگر هم در باب انتساب بعضی اکراد به اعراب نقل می‌کند و به هر حال درینجا نیز لوریه از طوایف کرد، شاید در مفهوم وسیع کلمه مذکورست. مقایسه شود با فصل ۴ یادداشت شماره ۵۲.
۲۲۴. حتی وقتی از بی‌رسمی‌های اکراد نزد رکن الدوله شکایت می‌شد می‌گفت اکراد هم باید روزی بخورند. تجارب II / ۲۸۱.
۲۲۵. تجارب (ذیل ابوشجاع) / ۹۹-۲۸۷، ۳۲۷. ابن محسن / ۵۴-۴۴۹ در باب فرجام کار بدر، مقایسه شود با ابن الاثیر / ۷ / ۳۷۲.
۲۲۶. بنی‌عناز با آنکه غالباً القاب و نام‌های عربی هم دارند در نواحی حلوان به وسیله اکراد شاذنجان به قدرت رسیده‌اند (۳۸۱ هـ) و به هر حال یک سلاله کرد محسوبند. در باب آنها در الکامل ابن الاثیر، و المنتظم ابن الجوزی و معجم التواریخ و شرف‌نامه بدلیسی اطلاعات و روایات متعدد هست. برای اجمالی از احوال آنها رک:
- Huart, C., Les Banou - Annaz, in Syria 1922
۲۲۷. در مورد پاره‌یی ازین شایعات که درباره برخی ازین خاندانها شایع بود رجوع شود به: ابن‌رسته، الاعلاق النقیسه / ۲۰۷-۲۰۵. مع هذا علاقه به انتساب به خاندانهای قدیم همچنان باقی ماند و فی‌المثل در قرن نهم و دهم در دمشق خاندانی به نام بنی‌محاسن می‌زیست که نسب خود را به یک تن از فرآئنه مصر (!) می‌رسانید. مقایسه شود با: نامه دانشوران / ۸ / ۱۸۴-۱۸۰.
۲۲۸. علاقه خاصی که صاحب بن عباد به نوادر و لغات و احوال و طبقات گدایان نشان می‌داد نمونه‌یی ازین معنی است در باب شهرت قوم به بنی‌ساسان و پاره‌یی اطلاعات در باب احوال آنها رک: فقیهی، آل بویه / ۵۸۲-۵۷۸. مقایسه شود نیز با:
- Bosworth, C.E., The Medieval Islamic underworld, 1971
- همچنین رجوع شود به فصل اول یادداشت شماره ۱۷.
- ۲۲۹ و ۲۳۰. درباره برخی دلچکان و مسخرگان اصفهان درین دوره که از جمله با ابوالفتح بن-

العמיד و همچنین با علاءالدولة این کاکویه گفت و شنود داشته‌اند رک: ترجمه محاسن اصفهان / ۱۱۴-۱۱۲. در باب عیاران و سالوکان از جمله رک: ابن الاثیر ۷/۳۲۲. ۲۳۱ و ۲۳۲. ناصر خسرو، سفرنامه / ۹۵. فارابی، آداب اهل المدينة الفاضله / ۹۰. ۲۳۳. برای تفصیل بیشتر در باب تجارت خارجی مسلمین درین ایام که حتی در عهد اول عباسیان هم رونق قابل ملاحظه‌اش در روایات راجع به روابط هارون الرشید و شارلمانی انعکاس دارد، از جمله رجوع شود به:

Spuler, B., Iran in Früh-islamischer Zeit/400-8

در باب شارلمانی و هارون الرشید و زمینه روایات راجع به ارتباط آنها مقایسه شود با: بارتولد، گزیده مقالات تحقیقی / ۲۶۳-۲۳۱ راجع به تجارت با اقوام روس و اسلاو، رک: ابن خردادبه، الممالک / ۵-۱۵۳، اصطخری فارسی / ۱۸۲، و مخصوصاً روایت ابن فضلان در یاقوت، معجم البلدان ۳/۸۳-۷۹ جهت بررسی اجمالی در باب این بازرگانی مقایسه شود با:

Lewicki, Th., il Commercio arabo con la Russia e Con i Paesi d'occidente nei Secoli IX-XI, in Aiuon VIII, 1958/47-61.

۲۳۴. برای تفصیل مراجع مقایسه شود با: فقیهی، آل بویه / ۹-۶۲۷. ۲۳۵. مقایسه شود با: آدم متز، تمدن اسلامی (ترجمه) / ۱۷۳، ۱۹۲، ۲۰۱-۲۰۰. ۲۳۶. ناصر خسرو، سفرنامه: در مورد اصفهان / ۹۵، در مورد بصره / ۱۰۶. ۲۳۷. در باب جهابذه و فعالیت آنها در اسر مالیات رک: قادیخ قم / ۱۵۵-۱۴۹. مقایسه شود با: لمتون، مالک و ذادع (ترجمه) / ۱۰۹-۱۰۲. درباره سایل مالی و بازرگانی این عهد و نقش صرافان و نقود در عهد آل بویه، رک:

Cahen, C., Quelques problemes economiques et Fiscaux de l'Iraq Buyide., in AIEO, vol.X, 1952

۲۳۸. جرجانی: الارهاص، احداث امر خارق للعاده دال علی بعثة نبی قبل بعثته. تعریفات / ۱۱. در بین ارهاصات مربوط به مولد رسول، یعقوبی: ولما ولد رسول الله - زلز ایوان کسری فسقطت منه ثلاث عشرة شرفه و خدمت نار فارس و لم تکن خدمت قبل ذلك بالف عام. قادیخ / ۲/۵. ابن اسحق (ترجمه): آن شب که پیغمبر علیه السلام به وجود خواست آمد چهارده برج از ایوان کسری بیفتاد و آتش مجوس در پارس کشته شد: میرت رسول الله / ۱/۱۴۴. از همین مقوله است خبر شکستن طاق مجلس کسری ابرویز و سد دجلة العوراء؛ ابن الاثیر، الکامل / ۱/۲۸۳. در باب طاعون عام که گفته‌اند به هلاک نیم یا ثلثی از تمام ساکنان عراق منجر شد و به تعبیر نولد که از پیش به سود اعراب که چند سالی بعد به ایران تاختند کار کرد مقایسه شود با: طبری - نولد که، قادیخ ایرانیان و عربها (ترجمه) / ۵۴۳، ۵۸۳.

۲۳۹ و ۲۴۰. حمزه، منی ملوک / ۱۲۲. ایضاً همانجا، مقایسه شود با ابن الاثیر ۵/۲۹۶.

۲۴۱ و ۲۴۲. ابن الاثیر، الکامل / ۵/۷-۲۹۶، ۶/۹۸.

۲۴۳ و ۲۴۴. تجارب الامم / ۶/۹۶-۸۲، ابن الاثیر ۶/۳۴۷.

۲۴۵ و ۲۴۶. ابن فندق، *تاریخ بیهق* / ۱۷۵. *ایضاً* / ۱۷۶. ۲۴۷ و ۲۴۸. مقایسه شود با روایت جرفاذقانی از عتبی که حکایتی هایل درین باب نقل می کند و در تقریر همین خطرست که وی و ابن فندق بعضی اشعار از گویندگان عصر را درین باره نقل کرده اند که از آنجمله است:

لا تخرجن من البیسو	ت لحاجة او غیر حاجه
والبساب اغلقسه علی	ک موثقاً منه رتاجه
لا یقتنصک الجائسعو	ن فیطبخوک بشوریاچه

تاریخ بیهق / ۱۷۶

۲۴۹. در باب حکم سلطان مقایسه شود با جرفاذقانی: سلطان فرمود درین ایام که در جمله بلاد ممالک عمال و معتمدان او در انبارها باز کردند و غله ها بریختند و بر فقرا و مساکین صرف کردند. نسخه خطی. درباره عزیمت سلطان به غزواتش، مقایسه شود با: ابن الاثیر، *الکامل* / ۷، ۲۵۳، ۲۵۹.

۲۵۰ و ۲۵۱ و ۲۵۲. ابن الاثیر / ۸، ۷۹. *ایضاً* / ۸، ۸۱. ابن الجوزی / ۸، ۱۸۰-۱۷۹.

www.KetabFarsi.com

کتابنامه

- الآثار الباقية عن القرون الخالية، لابی الريحان محمد بن احمد البيروني، طبع ادوارد زاخانو، لايبزيك ۱۹۲۳.
- آراء اهل المدينة الفاضلة، ابونصر محمد بن محمد بن طرحان الفارابي، طبع ديتريصي، ۱۸۹۵.
- آل بويه و روزگار ایشان ~ تأليف على اصغر فقيهي، طهران ۱۳۵۱.
- احسن التقاسيم في معرفة الاقاليم، لابی عبدالله محمد بن احمد بن ابی بكر المقدسي، طبع ميخائيل يان دخويه، طبع دوم، ليدن ۱۹۰۶.
- الاحباد الطوال، لابی حنيفة احمد بن دؤاد الدينوري.
- ادب الكتاب تأليف ابی بكر محمد بن يحيى الصولي، نسخه و عنى بتصحيحه و تعليق حواشيه، محمد بهجة الاثري، مصر ۱۳۴۱ هـ. ق.
- ارشاد الاديب الى معرفة الاديب تأليف شهاب الدين ياقوت حموي، طبع سارجوليوت، سلسله اوقاف كيب، ۷ ج، ليدن ۱۹۰۷-۲۶.
- ايران در زمان ساسانيان، تأليف آرتور كريستنسن، ترجمه رشيد ياسمي، با ترجمه مطالبی كه مؤلف به چاپ دوم افزوده است، به كوشش منوچهر اسيرمكري، چاپ دوم، طهران ۱۳۳۲.
- ايران در قرون نخستين اسلامي (تاريخ ~) تأليف برتولد اشپولر، ترجمه دكتور جواد فلاطوري، بخش اول، طهران ۱۳۴۹ ش.
- بيان الاديان در شرح اديان و مذاهب جاهلي و اسلامي كه در سال ۴۸۵ هـ. تأليف شده. تأليف ابوالمعالي محمد الحسيني العلوي، به تصحيح عباس اقبال، طهران ۱۳۱۳ ش.
- بيست مقاله قزويني (دوره كامل)، جلد اول و دوم، طبع طهران ۱۳۳۲.
- تاريخ ادبيات ايران، تأليف بديع الزمان فروزانفر، با مقدمه و توضيحات عنايت الله مجيدي، طبع طهران ۱۳۵۴ ش.
- تاريخ ادبيات زبان عربي، حنا الفاخوري، ترجمه عبدالمحمد آيتي، طهران ۱۳۶۱ ش.
- تاريخ ايرانيان و عربيها در زمان ساسانيان (ترجمه متن طبري با تعليقات)، تأليف تئودور نولدكه، ترجمه دكتور عباس زرياب خويي، طهران ۱۳۵۸ ش.
- تاريخ طبرستان تأليف بهاء الدين محمد بن حسن بن اسفنديار كاتب (معروف به ابن اسفنديار) كه

- در ۶۱۳ هجری تألیف شده است، دو جزو در یک مجلد، به تصحیح عباس اقبال، طهران ۱۳۲۰ ش.
- تاریخ بخارا تألیف ابوبکر محمد بن جعفر النرشخی ترجمه ابونصر القباوی، و تلخیص محمد بن زفر، تصحیح مدرس رضوی، طهران ۱۳۱۷ - نرشخی.
- تاریخ بیهقی، تألیف ابوالحسن علی بن زید بیهقی (معروف به ابن فندق)، با تصحیح و تعلیقات احمد بهمنیار، طهران ۱۳۱۷ ش.
- تاریخ بیهقی، تصنیف خواجه ابوالفضل محمد بن حسین بیهقی دبیر، به تصحیح دکتر علی اکبر فیاض، مشهد ۱۳۵۰ ش.
- تاریخ رویان، تألیف مولانا اولیاء الله آملی، به تصحیح و دقت عباس خلیلی صاحب جریده اقدام، طهران ۱۳۱۳ ش.
- تاریخ منی ملوک الارض والانباء، تألیف حمزة بن الحسن الاصفهانی، طبع مطبعة کاونانی، برلین ۱۳۴۰ ش.
- تاریخ سیستان، تألیف در حدود ۴۴۵-۷۲۵ ه. به تصحیح ملک الشعراء بهار، طهران ۱۳۱۴ ش.
- تاریخ طبرستان و رویان و مازندران، تألیف سید ظهیرالدین بن سید نصیرالدین مرعشی که در سنه ۸۸۱ ه. تألیف گردیده است، به تصحیح و اهتمام عباس شایان، طهران ۱۳۳۳ ش.
- تاریخ غزنویان، تألیف ک. ا. باسورث. جلد اول و دوم، ترجمه حسن انوشه، طهران ۱۳۵۶ و ۱۳۶۴ ش.
- تاریخ گردیزی یا زین الاخبار تألیف ابوسعید عبدالحی بن الضحاک بن محمود گردیزی، با مقدمه میرزا محمدخان قزوینی، طهران ۱۳۲۷ ش.
- تاریخ گزیده، تألیف حمدالله بن ابی بکر بن احمد بن نصر مستوفی قزوینی، در سنه ۷۳۰ ه. به اهتمام دکتر عبدالحسین نوایی، طهران ۱۳۳۹.
- تجارب الامم تألیف احمد بن محمد بن یعقوب معروف به بسکویه، به اهتمام و تصحیح ه. ف. آندروزه، مصر ۴-۱۳۳۲ ه. ق.
- تجارب السلف، در تواریخ خلفا و وزرای ایشان تألیف هندوشاه بن سنجر بن عبدالله صاحبی نخجوانی، به تصحیح و اهتمام عباس اقبال، طهران ۱۳۱۳ ش.
- التبصیر فی الدین و تمیز الفرقة الناجیه عن الفرق الهالکین للامام ابی المظفر الاسفرائینی، ویلیه کشف اسرار الباطنیه، عنی بنشره محمد زاهد الکوثری، مصر ۱۹۵۵.
- ترجمة محاسن اصفهان از عربی به فارسی به قلم حسین بن محمد بن ابی الرضاء آوی در سال ۷۲۹ هجری از متن عربی مافروخی، به اهتمام عباس اقبال، طهران ۱۳۲۸ ش.
- الترجمة والنقل عن الفلاسفة فی القرون الاسلامیة الاولى، الجزء الاول کتاب التاج والایین، تألیف الدكتور محمد محمدی، بیروت ۱۹۶۴.
- تکملة تاریخ الطبری، تألیف محمد بن عبدالملک الهمدانی، طبع مطبعة کاثولیکیه، بیروت ۱۹۶۱.
- تمدن اسلامی در قرن چهارم هجری (رنسانس اسلام)، تألیف آدم متز، ترجمه علیرضا ذکاوتی قراگوزلو، جلد اول و دوم، طبع طهران ۱۳۶۲ ش.

- التنبیه والاشراف، لابی الحسن علی بن الحسین المسعودی، عنی بتصحیحہ و مراجعتہ عبدالله اسماعیل الصاوی، قاهرہ ۱۹۳۸.
- جهاد مقاله تألیف احمد بن عمر بن علی نظامی عروضی سمرقندی، طبق نسخه بی که به سعی و اهتمام و تصحیح مرحوم محمد قزوینی به سال ۱۳۲۷ ه. ق در قاهره چاپ شده با تصحیح مجدد ~ به ضمیمه تعلیقات ~ به کوشش دکتر محمد معین، چاپ سوم، طهران ۱۳۳۳ ش.
- خاندان نوبختی، متضمن شرح حال هریک از افراد این خاندان ~ با فهرستی الفبایی از اسامی فرق ~ تألیف عباس اقبال، طهران ۱۳۱۱ ش.
- الذخائر والتحف، تألیف رشیدالدین بن الزبیر، تصحیح صلاح الدین المنجد، طبع کویت ۱۹۵۹.
- رسوم دارالمخلافه تألیف هلال بن محسن الصابی، تحقیق میخائیل عواد، بغداد ۱۹۶۴.
- سیاست نامه یا میرالملوک، تألیف ابوعلی حسن بن علی (طوسی ملقب به نظام الملک) مقتول به سال ۴۸۵ ه. ق، به اهتمام سید عبدالرحیم خلخالی، طهران ۱۳۱۰ ش.
- شهرباران گمنام، نوشته احمد کسروی، سه بخش در یک مجلد، چاپ سوم، طهران ۱۳۵۲ ش.
- شیرازنامه تألیف ابوالعباس احمد بن ابی الخیر معروف به زرکوب، به تصحیح و اهتمام بهمن کریمی، طهران ۱۳۱۰ ش.
- طبقات ناصری، تألیف بنهاج الدین عثمان بن سراج الدین معروف به قاضی منهاج سراج جوزجانی در سنه ۶۵۸، به تصحیح عبدالحمی حبیبی، جلد اول و دوم، طبع کابل ۴۳-۱۳۴۲ ش.
- العبر، تاریخ ابن خلدون، ترجمه عبدالمحمد آیتی، جلد اول و دوم و سوم، طهران ۶-۱۳۶۳ ش.
- عصر ذہین فرهنگ ایران، تألیف فرای، ترجمه مسعود رجب نیا، طهران ۱۳۵۸.
- عمدة الطالب فی انساب آل ابی طالب (کتاب ~)، تألیف ~ السید جمال الدین احمد الحسنی، المعروف بابن عنبه، طبع ۱۳۱۸ ق.
- فرخی میستانی، بحثی در شرح احوال و روزگار و شعرا او، تألیف دکتر غلامحسین یوسفی، طبع مشهد ۱۳۴۱ ش.
- الفرق بین الفرق و بیان الفرقة الناجية منهم تألیف ابی منصور عبدالقاهر بن طاهر البغدادی، المتوفی سنة ۴۲۹ ه. طبع محمد زاهد بن الحسن الکوثری، مصر ۱۹۴۸.
- قابوسنامه، تألیف عنصر المعالی کیکاوس بن اسکندر بن قابوس بن وشمگیر بن زیار، به اهتمام و تصحیح دکتر غلامحسین یوسفی، طهران ۱۳۴۵ ش.
- الکامل فی التاریخ، تألیف ابی الحسن علی بن ابی الکریم محمد بن محمد ~ الشیبانی، المعروف بابن الاثیر الجزری الملقب بعزالدین، المتوفی سنة ۶۳۰، طبع مصر، ادارة الطباعة المنیریة، ۹ جلد، ۱۳۵۳ ق.
- کتاب البلدان، تألیف احمد بن ابی یعقوب معروف به ابن واضح الیعقوبی، ویلیه الاعلاق النفیسه لابن رسته، طبع لیدن ۱۸۹۱-۲.
- کتاب بغداد، لابن طیفور، طبع قاهره، ۱۹۴۹.
- گزیده مقالات تحقیقی، تألیف و. و. بارتولد، ترجمه (از متن روسی) به قلم کریم کشاورز، طبع طهران ۱۳۵۸ ش.
- جبل التواریخ والقصص، تألیف سال ۵۲ هجری، به تصحیح ملک الشعراء بهار، طبع کلاله خاور، طهران ۱۳۱۸ ش.

مجمّل فصیحی، تألیف فصیح خوانی، به تصحیح محمود فرخ، جلد اول و دوم و سوم، مشهد ١٣٣٩-٤١ ش.

مختصر البلدان، تألیف احمد بن محمد الهمدانی، المعروف بابن فقیه الهمدانی، طبع لیڈن ١٣٠٢ هـ.

مروج الذهب و معادن الجوهر فی التاريخ، تألیف ابی الحسن علی بن الحسین بن علی المسعودی- الشافعی، جلد اول و دوم، طبع مصر ١٣٤٦ ق.

مفاتیح العلوم، تألیف محمد بن احمد الخوارزمی المتوفی فی سنة ٣٨٧، طبع لیڈن ١٨٩٥. المنتظم فی تاریخ الملوك والامم لابی الفرج عبدالرحمن بن علی الحنبلی، المعروف بابن الجوزی، طبع حیدرآباد دکن، ١٣٥٨ ق.

نامه تنسر به گنبد، به تصحیح مجتبی سینوی، طبع دوم، طهران ١٣٥٤ ش.

نشوات المعاصره، تألیف محسن بن علی التنوخی، طبع مرجلیوث، قاهره ١٩٢١.

وفیات الاعیان و انباء ابناء الزمان لابی العباس شمس الدین احمد بن محمد بن ابی بکر بن خلکان. حقه ~ محمد محیی الدین عبدالحمید، ٦ جزء، قاهره ١٩٤٨.

یمینی - جرفادقانی، ترجمه تاریخ ~، نسخه خطی مضبوط اوایل قرن سیزدهم.

Barthold, W., Turkestan down to the Mongol Invasion, GMS., 1958.

Becker, C.H., Islamstudien. Vom Werden und Wesen der islamischen Welt, 2 Bde., Leipzig 1924, 1932.

Cactani, Z., Annali dell'Islam, A.H. 1-40, Milano 10 Vol. 1905-26.

Gobineau, A., Histoire des Perses d'après les Auteurs Grecs et Latins, 2 Vols., Paris 1869.

Kabir, M., The Buwayhid Dynasty of Baghdad, Calcutta 1964.

Kremer, Alfred Von., Culturgeschichte des Orients unter den Chalifen, 2 Bde, Vienna 1877.

Marquart, J., Eranshahr nach der Geographie des Moses Xorenaci, Berlin 1901.

Schwarz, P., Iran im Mittelalter, nach den arabischen Geographen, 9 Bde, Leipzig 1926-36.

Spuler, B., Iran in Früh islamischer Zeit, Wiesbaden 1952.

Wenynck, A.J., The Muslim Creed, Cambridge 1932.

فهرست راهنما

- آل الفراسیاب ← ایلک خان
 آل باذوسفان - باذوسبان ۶۰-۳۵۹
 آل باوند: ۶۱-۳۶۰
 آل بویه: و پرداخت خراج سالانه به دربار بخارا ۲۱۱، تشکیل دولت ۴۲۱، القابشان ۴۲۴،
 عمادالدوله ۴۲۵، رکن الدوله ۹-۴۳۵، معزالدوله ۴۲۹، عضدالدوله فناخسرو ۴۳۰-
 ۴۴۹، علل توسعه و پیشرفت ۳-۴۳۱، عضدالدوله = دارنده دو لقب ۴۴۴، قانونمندی
 ۳-۴۵۱، وضعیت سپاه ۵-۴۵۳، فخرالدوله ۶۲-۴۵۶، فخرالدوله و واگذار کردن امر وزارت
 در برابر دریافت ده هزار دینار به ابوالعباس ضبی و ابوعلی بن حمویه ۶۱-۴۶۱، فخرالدوله و اجرای
 سرکش ۶۲-۴۶۳، وزراء آل بویه ۷-۴۶۳، فخرالدوله و سیاست ماکیاولی ۶۳-۴۶۳، انحطاط
 خاندان ۶۳-۴۶۳، عناوین و القابشان ۷۱-۴۷۰، ابوالفوارس شیردل ۷۲-۴۷۲، تقسیم قلمرو
 عضدالدوله به پنج قسمت ۳-۴۷۲، فخرالدوله و عنوان شاهنشاه ۷۳-۴۷۳، شرف الدوله ۷۴-۴۷۴،
 بهاء الدوله ۷۴-۴۷۴، بهاء الدوله و خلع خلیفه الطایع ۷۴-۴۷۴، سلطان الدوله ابوشجاع ۷۵-۴۷۵،
 عمادالدین اباکالیجار ۷۶-۴۷۶، ابوطاهر جلال الدوله ۷-۴۷۶، ابونصر خسرو فیروز ۷۷-۴۷۷،
 مذهب و اعتقاداتشان و مراسم مذهبی ۹-۴۷۸، روح تسامح در نزد آنها ۸۰-۴۷۸، علاقه به
 آبادانی و شهرسازی و ابنیه ۳-۴۸۱، عضدالدوله و توجه به وضع درمان و بهداشت
 ۳-۴۸۲، علاء الدوله ابوجعفر محمد - پسر کاکویه ۹۱-۴۹۱، فلاسفه و علما قلمرو آنان ۶-۴۹۴،
 بررسی عقاید آنها ۹-۵۰۹، فاصله طبقاتی ۵۱۰، طرز معیشت خواص ۵۱۰، معیشت طبقه عوام
 ۵۱۱، کسب و کار و تجارت مردم ۱۴-۵۱۲، تجارت با خارج ۱۵-۵۱۳، تداول چک و
 سفته و وجود صرافان ۵۱۵
 آل دابویه: ۸-۳۵۶، گاوباره، گیل گیلان ۸-۳۵۶، گاوباره حکومت و لقبش ۳-۳۶۲
 آل زیار: ۳۸۲-، وشمگیر بن زیار ۲-۴۰۲، بیستون پسر وشمگیر ۴-۴۰۳، قابوس بن وشمگیر
 ۷-۴۰۴، منوچهر - فلک المعالی ۱۰-۴۰۷، انوشیروان ۴۱۰، دارا - شرف المعالی ۴۱۱،
 پایان کار خاندان ۴۱۲، حکمت و دانش ۱۳-۴۱۳، عنصر المعالی کیکاوس و کتاب قابوس -
 نامه ۴۱۴

- آل مسافر - سالاریان: سرزبان بن محمد ۳۰۹، وهسودان بن محمد ۳۱۳، ابراهیم بن سرزبان ۳۱۴،
 - کنگریان ۸-۳۳۷
 آل هاشم: ۳۲۴ ~
 آل یزید - بنی شیبان - شروانشاهان: ۳۲۶ ~
 آیین بودا: بعد از اسلام ۱۵۹
 آیین زرتشت: بعد از اسلام ۱۶۰-۱۵۹، تألیف کتب ۱۶۱-۱۶۰
 آیین مانی: بعد از اسلام ۱۵۸
 آیین یهود: در ایران بعد از اسلام ۱۵۷
 ابراهیم سیمجور: و امارت خراسان ۲۰۳
 ابن ابی ذر: ۴۹۵
 ابن اشعث: قیام بر ضد حجاج ۳۳
 ابن الراوندی: معتزله و تشیع ۱۷۵، یهودی الاصل بودن ۱۷۵، الحاد ۱۷۵، آثارش ۶-۱۷۵
 ابن بابویه: و تکریم رکن الدوله نسبت به او ۴۷۸
 ابن سینا: و کتابخانه بخارا ۲۷۴، اقامت در جرجان ۴۰۸، تأثیرش در آل بویه ۴۸۴، زندگی
 و آثارش ۴-۴۹۲
 ابن عزافر: و تشیع ۱۷۶، ادعای نبوت ۱۷۶، محاکمه و اعدام شدنش ۱۷۶، آثارش ۱۷۶،
 نزدیکی فکری با حلاج ۱۷۶
 ابن ماکولا - ابونصر پسر ابوالقاسم هبة الله از خانواده بنی دلف: ۳۰۲
 ابن مقفع: احوال او ۷۷-۷۵
 ابوالعزت منصور سامانی: جانشینی پدر ۲۱۹، خلع و کور شدنش ۲۲۱
 ابوالحسن سیمجور: و امارت ۲۰۶، امارت خراسان ۲۰۹، ایجاد آرامش در خراسان ۲۱۱، نفوذش
 در دربار بخارا و لقب ناصر الدوله و عزلش از امارت خراسان ۲۱۲، توطئه قتل عتبی ۲۱۳،
 سرکش ۲۱۴
 ابوالحسن علی بن اسمعیل اشعری: و آثار او در علم کلام ۱۶۷
 ابوالساج دیواد بن دیودست - از بزرگان و سرکردگان طوایف اشروسنه: بنیانگذار سلسله ساجیان
 و اینکه به همراهی افشین علیه بابک سی جنگید ۳۰۳، انقراض خاندانش ۳۰۹
 ابوالعباس قاش: و امارت خراسان ۲۱۳
 ابوالفتح بستی: ۲۳۱
 ابوالفضل بلعمی: و وزارت امیرنصر ۱۹۷، گسترش علم و ادب ۱۹۷
 ابوالفضل محمد بن احمد: و لقب شمس الاثمه ۲۰۳، کتاب مختصر کافی ۲۰۳، وزارتش ۲۰۳،
 و لقب حاکم جلیل و حاکم شهید ۲۰۳
 ابوالنوارس عبدالملک بن نوح: ۲۲۱، فرار با لباس زنانه و هلاک ۲۲۳
 ابوالقاسم سیمجور: حکومت قهستان ۲۱۸، لشکرکشی به نیشابور و صلح با بکتوزون ۲۲۰
 ابوالمظفر برهشی: و وزارت نوح بن منصور ۲۱۸، برکنار شدنش توسط فایق ۲۲۰
 ابوبکر محمد بن مظفر چغانی: و امارت خراسان ۱۹۹، جلب ساکنان کاکلی به دربار امیرنصر ۱۹۹،
 و تحمل نیش عقرب ۱۹۹

- ابوجعفر احمد صفاری: و قصیده رودکی درباره او ۱۹۶، قول نویسنده تاریخ سیستان درباره او ۱۹۷، و سباحه و مکاتبه با فلاسفه عصر ۱۹۷
- ابوجعفر بن عبدالرحمن: و کتاب الانصاف ۱۶۹
- ابوجعفر عتبی: شریک ابوعلی بلعمی در وزارت ۲۱۰، و وزارت نوح بن منصور ۲۱۲
- ابودلف عجلی — ابی دلف عجلی
- ابوریحان بیرونی: و معنی لفظ سونات ۲۴۱، انتساب به دربار غزنوی ۲۷۵، اهداء کتاب آثارالباقیه به قابوس بن وشمگیر ۴۱۳
- ابوسمیدمیته: و آزار دیدن از کراسیه ۲۹۱
- ابوسهل اسمعیل بن علی نوبختی: و آثار او ۱۶۹
- ابوصالح منصور: و لقب امیرسدید ۲۰۸
- ابوعلی بلعمی: و ترجمه تاریخ طبری به فارسی ۱۹۷، وزارت عبدالملک ۲۰۷، تاریخ بلعمی ۲۶۹
- ابوعلی جیهانی: و روی کارآمدنش ۲۰۰، و — جیهانی
- ابوعلی چغانی: و برکناری از امارت ۲۰۳، تمرد و جنگ با امیر نوح ۲۰۴، دریافت امارت خراسان از خلیفه ۲۰۵
- ابوعلی سیمجور: و جانشینی پدر و لقب عمادالدوله ۲۱۴، خودداری از ارسال خراج و سازش با یغراخان ایلک ۲۱۴، اسارتش در قلعه گردیز و قتلش ۲۱۷
- ابوعیسی وراق: و گرایشات و آثار او ۱۷۵
- ابومحمد حسن بن علی: و لقب ناصرالحق ۱۳۵، لقب اطروش و ناصر کبیر ۱۳۶، آشکار کردن خروج ۱۳۶، کناره گیری از حکومت ۱۳۷، شعر و فضل ۱۳۷، استفاده از محضر امام حسن عسگری و فرقه ناصریه ۱۳۸
- ابومحمد حسن بن موسی نوبختی: و کتاب فرق الشیعه و آثار دیگر ۱۶۹-۷
- ابومسلم: و دعوت عباس ۴۲، سابقه احوالش ۴۴، سیاه جامگان ۴۵، قیام ضد اموی ۴۶-۷، قتل او ۴۸، در دفع بهافرید و شریک بن شیخ ۶۱-۷، و نهضت سنباد به خونخواهی او ۶۳، خاطره او نزد سپیدجامگان ۶۴
- ابومنصور محمد بن عبدالرزاق کنارنگ طوس: فرمان امارت خراسان ۲۰۶، رسمهای نیکو و نوشته شدن شاهنامه منشور ابومنصور به نام او ۲۰۷، جمع و تدوین خوتای نامک ۲۰۷، اقدام به تدوین اخبار فرس باستان ۲۰۸، قطع رابطه با بخارا ۲۰۹
- ابومنصور محمد بن محمد ماقریدی: مؤسس علم کلام حنفی و آثار او ۸-۱۶۷
- ابونصر احمد سامانی: و جانشینی پدر ۱۸۹، دریند کردن عم خویش ۱۹۰، ازین بردن رشد و نفوذ صفاریان در سیستان ۱۹۰، دریافت خلعت خلیفه ۱۹۱، قتل مرموزش ۱۹۲، لقب امیر شهید ۱۹۳، و — سامانیان
- ابوهاشم: وصیت او ۳۹-۷، کیسانیه و راوندیه ۳۹
- ابی دلف عجلی: ۲۹۶، و قلعه کرج ۲۹۷، خاندانش ۳۰۲-۲۹۹، بنای کانون شعر و ادب ۲۹۸، نام کتابهایش و شعرش ۲۹۹، شرکت در جنگ با بابک ۲۹۹
- احمد بن عبدالصمد: وزارت سعود ۲۵۳

احمد حسن میمنندی: و وزارت مسعود غزنوی ۲۵۲

اخوان الصفا: در قلمرو آل بویه ۴۹۴

ازهر بن بیهی: و کمک به عمرو لیث ۱۱۴

اسدی طوسی: و نظم گرشاسب نامه ۳۱۶

اسفازن شیرویه: ۳۸۵، تصاحب قلعه الموت ۳۸۶، تعیین جریمه برای عموم مردم ۳۸۶

اسمعیل بن احمد سامانی: اولین پادشاه مستقل سامانی ۱۸۴، نجات بخارا از هرج و مرج ۱۸۴،

بسط قدرت و سرپیچی از اطاعت دربار سمرقند ۱۸۵، جنگ با برادرش نصر و پیروزی و

تواضع در برابر برادر ۱۸۵، آزاد کردن اسیران بدون فدیة ۱۸۷، محبوبیت نزد خلیفه ۱۸۷،

حمله به طراز و فتح آن و اسلام آوردن امیر طراز ۱۸۸، جنگ با ترکان ۹ - ۱۸۸، عنوان

امیر ماضی ۱۸۹، و ← سامانیان

اسمعیلیه: امام مستور و امام ظاهر ۱۵۴، فرمانروایی آذربایجان ۳۱، و ← باطنی‌ها

اشعری ← ابوالحسن علی بن اسمعیل اشعری

اطروش ← ابو محمد حسن بن علی

اعراب: مهاجرتهایشان به ایران ۳۰، اختلاط با ایرانیان ۸۴ ~

افشین: سردار سیاستمدار ۷۰، و طاهریان ۷۲، اتهام همدستانی با بازاریار ۷۳، نارضایتی از وجود

ابودلف ۲۹۹

اکراد: نقش آنها در تاریخ ایران ۳۳۳، و ← بنی‌حسنویه

البتکین: امارتش ۲۰۷، و ← غزنویان

امیر اسمعیل سامانی: و مردم طبرستان ۱۳۵، و ← سامانیان

امیر المؤمنین: عنوان خاص حضرت علی (ع) ۱۴۴

امیر منتصر: توجه عیاران به او، و قتلش ۲۲۵، شعری که در لباب‌الالباب از او ذکر شده ۲۳۶،

و ← منتصر سامانی، سامانیان

امیر منصور: همکاری ابوالقاسم سیمجور با او ۲۲۴، و ← منصور سامانی، سامانیان

امیر نصر سامانی: تردد جهانگردان به دربارش ۱۹۴، شورش ابوصالح منصور ۵ - ۱۹۴، دوستی

با ابوجعفر احمد صفاری ۱۹۶، خروجش از ماوراءالنهر و آشوب در آنجا ۱۹۸، شورش

برادرش علیه او ۱۹۸، اتهام شیعی‌گری و کناره‌گیری از حکومت ۲۰۲ - ۲۰۰، دودستگی

در دربارش ۲۰۰، بیماری سل ۲۰۱، علاقه به دعوت باطنی ۲ - ۲۰۱، توبه‌خانه ۲۰۱،

و ← سامانیان

امیر نوح سامانی: آغاز امارت ۲۰۳، فرار به سمرقند ۲۰۴، سرگ و لقب امیر حمیده ۲۰۵، و ← سامانیان

اهل تشیع - دستداران علی (ع): ۱۴۹، شیعه امامیه ۱۴۹، عقاید شیعه امامیه ۱۵۱،

فرقه‌های زیدیه و اسمعیلیه ۱۵۲، زیدیه و عقایدشان ۱۵۲، عقاید اسمعیلیه ۴ - ۱۵۳

اهل حق: و طریقه آنان ۵۰۱

اهل ذمه: و مناصب عمده دولتی آل بویه ۸۱ - ۴۸۰

اهل سنت: سنی و معیارها و اعتقادات ۷ - ۱۴۶، اختلافات داخلی ۱۴۶، مذاهب چهارگانه

۱۴۷، اختلاف با خوارج و روافض ۱۴۷

اهوازی، علی بن عباس: اهداء کتاب کامل الصناعة به عضدالدوله فنا خسرو ۴۳۵

- ایغارین - نواحی قلمرو ابی دلف ۲۹۷
 ایلک خان: حرکت به بخارا و توقیف بکنوزون و پناالتکین فایقی ۲۲۳، و نسبت آل افراسیاب ۲۳۳
 باباطاهر: ۹-۴۹۸، شهرت او به عریان ۵۰۰، دویستی هایش ۵۰۱-۵۰۰
 بابک خرم دین: و خاطره ابوسلم ۶۸، ارمنستان ۶۹، افشین ۷۰ ~
 باذوسبان - آل باذوسفان
 بازرگانی و تجارت در عهد سامانی و غزنوی: ۵-۲۸۴
 باطنی ها: دعوت پنهانی در بخارا ۲۰۱، و - اسمعیلیه
 باکالیجار کوهی: آخرین امیر آل زیار ۲۵۴
 برامکه: ۷۸-۸۱
 بستی - ابوالفتح بستی
 بکنوزون: مسؤول لشکر ابوالحارث منصور ۲۱۹، امارت خراسان ۲۲۰
 بلاهای عام - سیل، زلزله، قحطی: و تأثیر آن در زندگی هر روزینه مردم ۱۸-۵۱۵
 بلعمی - ابوالفضل بلعمی، ابوعلی بلعمی
 بنی امیه: و اینکه ملوک بودند نه خلفا ۳۲
 بنی حسنویه: ۲۹۶ و ۴۴۷، و - اکراد
 بنی دلف: ۲۹۶، اینکه این خاندان به تشیع معروف بودند ۳۰۱، و - عجلی، ابی دلف
 بنی شیبان - آل یزید
 بنی مزید شیبانی: ۲۹۶
 بودا - آیین بودا
 بولانی - قاضی بولانی
 بونصر مشکان: دبیر رسایل سلطان مسعود ۲۴۹
 بیرونی - ابوریحان بیرونی
 پارسیک: زبان پهلوی معمول عهد ساسانی ۷-۵۰۶
 پارسی ها: و مهاجرت به هند ۳۰
 پتشیخوارگشاه - عنوان شاهانی از نژاد اردشیر دراز دست ۳۵۱
 پدربان - هواداران وصیت محمود غزنوی و جانشینی محمد ۲۴۹
 پسریان - هواداران مسعود غزنوی ۲۵۲
 قاجیک: در ماوراءالنهر ۲۹
 تاریخ بخارا: و فروش بت در بازار ماخ ۱۵۹، حدود قلمرو سامانیان ۱۸۹
 تاریخ سیستان: اولین شعر فارسی ۱۰۸، رابطه صفاریان با دولت ساسانی ۱۲۰
 تاش - ابوالعباس تاش
 تاهرتی - سفیر خلیفه فاطمی و قتلش ۲۲۶ و ۲۹۱
 تبریز: ماجرای زلزله در آن ۱۹-۳۱۸
 تصوف: و فلسفه، و رابطه آن با علم کلام ۱۷۱، پیشروان آن ۱۷۷
 تنسر - نامه تنسر
 توحیدی، ابوحیان: کتاب مثالب الوزيرین ۴۶۸، کتاب الامتاع والموانسة ۴۶۹

- الثائرفی الله: ابوالفضل جعفر بن محمد و خروج ۱۱۴۱، و — علویان
جزیه: مالیات سرانه ۱۵۱، و این که در عهد اموی به حیل از نو مسلمانان وصول می شد ۵
جوی مولیان — رود کی، چهارمقاله
جیهانی: وزیر و تربیت اسپر نصر در آئین سلکداری ۱۱۹۳، پایان کارش ۱۱۹۷، و — ابوعلی جیهانی
چغانی — ابوعلی چغانی
چکرسوم، بت: ۲۴۰
چهارمقاله: شرح حال خجستانی ۱۱۱۵، قصیده جوی مولیان ۹-۱۹۸
چین: و انتظار کمک از آن در نزد اخلاف یزدگرد ۱۱۸، و ترس از آنان که هیاطله و نیزک ترک
را برضد یزدگرد متحد کرد ۲۰
حاکم جلیل — ابوالفضل محمد بن احمد
حجاج: و فیروز دیلمی ۳۳، سیاست تبعیض نژادی ۳۴، و طرز مطالبه خراج ۵۲
حدود العالم: و بتخانه کابل ۱۵۹، و وصف طبرستان ۳۴۳
حسن بن زید: قبول رهبری شورش طبرستان ۱۲۶، ساری را تختگاه قرار داد ۱۲۷، صدور فرمان
بر وفق مذاهب شیعه ۱۲۷، عقوبت یاغیان و پایان کار ۱۲۸
حسن بن قاسم — داعی صغیر یا سیدداعی: ۱۳۸، تأسین صلح و قدرت در طبرستان ۱۳۹، اسارت
در قلعه الموت ۱۳۹، فرار و مرگ ۱۴۰
حسنک وزیر: اعداش ۲۷۰
حلاج: عقاید و اعداش ۱۷۶
حمزه خارجی: قیام او برضد خلیفه ۶۶-۷۰
حمویه سپهسالار — حمویه لوسه: حمایت از دولت اسپر نصر ۱۹۴، دفع فتنه اسحق ۱۹۴، دفع
فتنه حسین سرورودی ۱۹۵، دفع فتنه احمد بن سهل ۱۹۶، دفع فتنه لیلی بن نعمان ۱۹۶،
اسارت نیشابور ۱۹۶
خاندان قارن — آل زرمهر سوخرا: ۷۶-۳۶۹، مازیار و اظهار عصیان و شعار سرخ علمان ۳۷۵
خراج: و سختگیری عمال نسبت به نو مسلمانان ۳۷، مالیات ارضی ۴۹
خراسان: و اهمیت تجاری آن ۲۸۵
خرمیه: در عهد مأسون ۶۸، پایان کار آنها به دست افشین ۷۱-۷۰
خلافت: تلقی عامه مسلمین از آن ۴۶-۱۴۵
خلافت اموی و عباسی: ۱۴۴
خلافت در عهد راشدین: ۱۴۴
خوارج: عاقبت کارشان به روایت تاریخ سیستان ۱۱۰۸، اعتقاداتشان ۸-۱۴۷، ازارقه ۱۴۸
عطویه ۱۱۴۹، احیاء حکومت در سیستان ۱۹۱
خویندوگدس — ازدواج محارم: ۱۶
الدار المعزیه: نام قصر معزالدوله در بغداد ۴۲۷
داعی صغیر — حسن بن قاسم
درگاه و دیوان: رقابت بین آنها ۹-۲۷۸
دنیای ایرانی: و احیاء آن به دست اعراب ۳۲۸

دولت فاطمی مصر: ۱۵۴

دهقان: درحوزه خراج ۵۱

دبسم بن ابراهیم شادلوید: کردی از خوارج ۳۰۹، فرار به ارمنستان ۳۱۲، ناپیناشدن و قتل

۳۱۲

دیلمیان: ریشه تبار آنان ۶-۳۳۵

دیوان: و مسأله تقسیم عطا ۵۲، نظام دیوانی در عهد سامانی و غزنوی ۴-۲۸۱، دیوان

رسایل ۲۸۱، دیوان عرض ۲۸۱، دیوان اشراف ۲۸۲، دیوان برید ۲۸۲، دیوان اوقاف

۲۸۳ و ← درگاه و دیوان

ذمی ← اهل ذمه

ذوالیمینین ← طاهریان

راوندیه: مسأله جانشینی ابو هاشم ۴

الرضایین آل محمد: دعوت عباس ۴۱، دعوت حسن بن زید ۱۲۳، دعوت محمد بن جعفر ۳۱۲، دعوت

حسین بن محمد کوکبی ۱۲۳

روادیان: ابوالهیجان بن رواد ۳۱۵، اینکه اجدادشان از اعراب ازدی بودند ۳۱۵، اینکه بابک

خرم دین با یکی از آنها ارتباط داشت ۳۱۶، ابومنصور وهسودان ۳۱۷، اینکه برخلاف

مذهب اهل سنت بودند ۳۱۷، مملان ۳۱۷، ابونصر مملان بن وهسودان ۳۱۹

رودکی: قصیده بوی جوی سولیان ۱۹۸

روس، راهزنان دریایی: حمله آنان ۱۳۳ و ۱۳۵، حمله به ولایت اران ۱۱-۳۱۰، مقاومت

مردم در برابر آنان ۳۱۱، اینکه تهاجمشان خاطره تجاوز سکاها را زنده می کرد ۳۱۱،

آمدنشان به دریند ۳۲۵، حمله مجدد ۳۲۶، هجوم آنها و شکست شروانشاه ۳۲۸

زرتشت ← آیین زرتشت

زندلقه: تمایلات اباحی و سانوی ۷۴ ~، ابن ابی العوجاء و ابن مقفع ۷-۷۵

زید بن علی: قیام او ۳۷

زیدیه: دعوت آنها ۱۲۳

ساجیان: سلسله کوچکی در آذربایجان ۳۰۲، محمد بن ابی الساج ۳۰۴، یوسف بن ابی الساج ۳۰۵،

ابوالمسافر فتح بن محمد ۳۰۹، ابوالفرج ساجی ۳۰۹

سالاریان ← آل مسافر

سامانیان: یک دولت پر قدرت و محدوده قلمرو آن ۲-۱۸۱، نسبت آنان به سامان خداده ۱۸۳،

نحوه استقلال ۱۸۳، اولین پادشاه مستقل آن ۱۸۴، سوری شدن امارت و ماوراءالنهر

۱۸۶، تعیین بخارا بعنوان تختگاه ۱۸۶، عهده داری امارت طبرستان و جرجان ۱۸۸، مذهب

اسمعیلیه یا قرمطی ۱۹۵، انحطاط طبقه دهقان ۲۱۱، به سر آمدن دولتشان ۲۲۴، علل

انحطاط آنها ۲۲۶، تأثیرشان در فرهنگ و علم ۸-۲۲۶، علم و ادب ۲۶۲، حکام مستقل

محلّی ۲۶۴، تضاد بین عناصر لشکری و کشوری ۲۶۸، عنوان وزارت ۲۶۹، کتابخانه

بخارا ۲۷۴، ترویج علم و زبان دری ۲۷۴، تألیف کتب ۲۷۴، شعراء این عصر ۲۷۵،

تسامح آنان ۲۷۵ و ۲۹۰، عنوان سپهسالاری ۸۰-۲۷۹، و ← ابونصر احمد سامانی،

اسمعیل بن احمد ~، امیر اسمعیل ~، امیر منتصر ~، امیر منصور ~، امیر نصر ~، امیر نوح ~

- سبکتکین: جانشین البتکین درغزنه، یاری اسپرنوح، تقدیرکردن اسپرسانانی از یاری او ۲۱۵، ایجاد نظم در قلمرو سامانی ۲۱۸، وفاداری به آل سامان ۳۳۱
- سبک: غلام یوسف بن ابی الساج ۳۰۶
- سجستانی، ابوسلیمان: ۴۹۵
- سکه: و ضرب آن در عهد عبدالملک ۵۳
- سلاله های معلی: و اطاعت آنها از خلفا ۹۸
- سلجوقیان: و سنت های دیرینه سامانی ۲۹۲
- سنباده: فرستادن اموال به طبرستان ۳۶۶، کشته شدنش ۳۶۶
- سنباط بقراطی: نام پادشاه مسیحی ارمنستان ۳۰۴
- سنی ← اهل سنت
- سوری بن معنز: ۲۷۱
- سیرالملوک: خواندن آن برای معاویه و خلفا ۵۶
- سیمجور ← ابراهیم سیمجور، ابوالحسن سیمجور، ابوالقاسم سیمجور، ابوعلی سیمجور
- شبانکارگی: و تضاد آن با زندگی شهری ۴-۳۳۱
- شبانکاره- اکراد شبانکاره: زموم فارس ۸۵~، در کرمان ۸۶، فضلویه و پایان دادن به دولت اخلاف عضدالدوله ۴۷۱
- شادادیان اران: ۳۱۹~
- شروانشاهان ← آل یزید
- شروین دستی: داستانی منسوب به عهد خسرو اول یا یزدگرد ۲. ۵، قول مؤلف بجعل التواریخ درباره آن ۵-۴. ۵
- شعوبیه: و مثالب عرب ۵۸
- شیخ مفید: تبعید شدنش توسط عمیدالجیوش ۴۸۰
- شیرسنگی: مجسمه معروف دروازه همدان ۳۸۹
- شیعه ← اهل تشیع
- صاحب ابن العمید: کتاب المحيط ۴۶۶
- صاحب الزنج: نسب او ۱۱۳، فتوحات ۱۱۴، مرگ و ازهم پاشیدگی نهضت بردگان ۱۱۴
- صاحب بن عباد: وزیر فخرالدوله ۴۵۷~
- صاعد ← قاضی صاعد
- صعالبک یا صعلوکان: ۱۱۵، محمد بن صعلوک ۴. ۱۳۸، ابوالعباس و امارت طبرستان ۱۹۲
- صینی، بونصر ← قاضی بونصر صینی
- صغاریان: و تلقی مردم از حکومت ایشان ۱۲۲، پایان کارشان ۲۰-۱۱۹
- طبرستان: شهرت آن با نام مازندران ۳۴۳، عجایب آن ۳۴۳، بازرگانی آن ۳۴۳، حدود آن ۵-۳۴۳، مقاوت در برابر مهاجمان ۸-۳۴۶، چگونگی فتح آن ۳۴۹، ظهور علویان ۳۵، قدیمترین سلاله های آن ۳۵۴
- صوفی: خالصه اسام ۵۱، ۱۲۴
- صوایف: جنگهای تابستانی ۲۷

- صوفی، عبدالرحمن: و تألیف کتاب صورالکواکب برای عضدالدوله فناخسرو ۴۳۵
طاق: قلعه‌ای نزدیک رویان ۳۶۸
- طاهریان: ۹۷، طاهر بن حسین - ذوالیمینین ۹۸، حکومت اخلاف طاهر ۹۹، عبدالله بن طاهر و
«استبداد سنور» ۱۰۰، عبدالله بن طاهر و داستان «وامق و عذرا» ۱۰۱ - ۱۰۰، عبدالله بن
طاهر و طرح تعلیم اجباری ۱۰۰، و کتاب القنی ۱۰۱، ابوالطیب طاهر ۱۰۲
- طغرل سلجوقی: ماجرای فتح نیشابور ۲۵۸، امیر خراسان ۲۶۰
عبدالملک سامانی: ابوالفوارس عبدالملک بن نوح
عتبی ← ابوجعفر عتبی
عجلی ← ابی دلف عجلی
- عضدالدوله دیلمی: فرمانروایی ۴۹ - ۴۳۰، تأثیر سرگش در نتیجه جنگ آل سامان و آل بویه ۳۱۳
سرگش ۴۰۵، و آل بویه
- علامه حلی: و کتاب انوارالملکوت و آثار دیگر ۱۷۰
علم کلام اسلامی: ۳ - ۱۶۲، بحث جبر و قدر ۱۶۳
- علویان: حسن بن زهد و مقابله با آل عباس ۱۲۸، قدرت مهیب ۱۲۸، تجدید حیات ۱۳۷، دعوت
ناصر کبیر یا اطروش ۱۹۱ ← الشائرفی الله
علی بن عیسی بن ماهان: سردار امین عباسی ۲۹۸
- عمرولیث: جانشینی یعقوب ۱۱۳، همکاری با خلیفه و سرکوبی صاحب الزنج ۱۱۴، فتنه خجستانی و
رافع بن هرثمه ۱۱۶ - ۱۱۵، کشته شدن در حال سستی ۱۱۶، درگیری با خلیفه و سپاهش ۱۱۶،
نارضایتی از حکومت سامانیان ۱۱۷، دفع طغیان رافع بن هرثمه ۱۱۷، ضرب سکه در فارس
۱۱۷، صبر بزرگ پسرش ۱۱۷، توسعه حکومت ۱۱۸، سپاه‌گیری ۱۱۸، عیاری ۱۱۸،
پاداش خلیفه ۱۱۹، اسارت ۱۱۹، علت و چگونگی اسارت ۷ - ۱۸۶
- عیاران: و مداخله در امور ولایت ۱۹۶
- غزنویان: اساس دولتشان ۳۱ - ۲۲۹، انتساب به فیروز یزدجرد ۲۳۰، شیوه حکومت ۲۶۲،
پروردگان امراء بخارا ۲۶۷، دستگاه خلافت ۳ - ۲۶۲، میراث اداری و نظامی آل سامان
۲۶۵، اتکاء به مذهب ۲۶۵، عنوان وزارت و تزلزل آن ۷ - ۲۶۹، حرص جمع‌آوری مال
۲ - ۲۷۱، هزینه‌های دربار ۲۷۲، سپاه و آرایش لشکر ۴ - ۲۷۳، حمایت از علم و ادب ۲۷۴،
نظام اداری ایشان ۸ - ۲۷۶، جهاد با کفار و دفاع از اسلام ۹ - ۲۸۶، دفاع از مذاهب
سنت ۲۸۹
- غزنه: و تاریخ آن ۲۲۹
- غضایری: و جوایز سلطان محمود ۲۴۴
- فارابی: نسب او ۱۷۱، فلسفه مشایی ۱۷۲، آثار او ۱۷۲، مدینه فاضله ۱۷۲، عزلت ۱۷۲
فارسی، ابوعلی: تألیف کتابهای الايضاح والتكملة بنام عضدالدوله فناخسرو ۴۳۵
فرخی: و سرثیه در مرگ محمود ۲۴۸
فردوسی: و مأخذ بعضی داستانهای شاهنامه ۲۲۸
- فرهنگ باستانی ایران: و تأثیر آن بر طوایف کرد و دیلم و عرب ۳۲۲
- فضولیان: تعبیر مؤلف زین الاخبار از عناصر ناراضی ۱۹۸

فلسفه: فارابی و رازی ۱۷۱

الفهرست: و فرقه اسمعیلیه ۱۵۳

فهله: بلاد فهله سرزمین جبال: زبان فهلوی و لغت دری ۹۶-۴، قصه‌های پهلوانی زبان دری

۵-۱-۹

فیروزآباد: و اینکه قبلاً نام آن شهر گور بوده است ۳۳۴

قابوس نامه: شرح مضمون پیام سلطان محمود به سیده و پاسخ سنجیده او ۴۸۸

قابوس و شمگیر: آل زیار

قارن، خاندان: خاندان قارن

قاسم الرسی: و کتاب در رد ابن المقفع و آراء زنادقه و مانویه ۱۵۳

قاضی بولانی: و حکایت پذیرفتن غنایم ۲۷۲

قاضی بونصر مینی: رسول سلطان مسعود ۲۵۶

قاضی صاعد: و رنجش از ابوبکر محمد بن اسحق ۲۹۱

قراسطه: و بنیانگذار مذهب آنان ۱۵۵، ابوطاهر و به غارت بردن حجر الاسود ۱۵۶، عقاید آنان

۱۵۶

قطران تبریزی: و اشعاری درباره ابومنصور و هسودان ۳۱۷، زلزله تبریز ۳۱۹

کرامیه: ۲۹۱

کرد فنا خسرو: نام شهر کی نزدیک شیراز که به امر عضدالدوله ساخته شد ۴۳۵

کیسانیه: و محمد حنفیه ۳۹

کاوآره: آل دابویه

گنبد قابوس: محل دفن قابوس بن وشمگیر زیاری ۴۰۷

گیل کیلان: آل دابویه

لغات فارسی در عربی: ۵۹

لیلی بن نعمان: ۳۸۳

مأسون: گرایش به معتزله ۱۶۵، لقب اسیر الکافرین ۱۶۶

ماتریدی: ابومنصور محمد بن محمد ماتریدی

ماخ، بازار: تاریخ بخارا

مازیار: ارتباط با افشین ۱۷۱ و طاهریان ۷۲-۷۳

ماکان کاکمی: ماکان بن کاکمی - شوالیه شرقی ۵-۳۸۴

مانی: آیین مانی

ماهویه: ابن مافنه سوری ۴۵-، خداه دشمن ۲۶

متکلمان اسمیه: فضل بن شادان و کتاب الايضاح ۱۶۹، ابواسحق ابراهیم بن نوبخت و کتاب

الیاقوت ۱۷۰

متکلمان شیعه: و گرایش به مقالات فلسفی ۱۷۰

مجمع التواریخ والقصص: و حکایت دلاوری مسعود ۲۵۱

محمد بن زکریای رازی: و فلسفه ۱۷۲، نقد فلسفه ارسطو ۱۷۳، عقیده ابن سینا درباره آن ۱۷۳،

تمایلات مانوی و ثنوی ۱۷۳، رابطه فلسفه و دیانت ۱۷۳، آثار او ۴-۱۷۳، عقیده ابو حاتم

رازی درباره آناز او ۱۷۴، معلم او ۱۷۴، معالجه امیراحمد بن اسمعیل ۲۷۵
محمد بن زید علوی: و لقب حالب الحجاره ۱۲۹، داعی الی الحق و داعی اول ۱۲۹، شیوه مجازات
 مخالفان ۱۲۹، حشمت و کویکبه، فضل و ادب ۱۲۹، سرکوبی القائم ۱۳۰، شکست خوردن
 از اساتکین در ری ۱۳۱، شکست از رافع بن هرثمه ۱۳۲، شکست و مرگ ۱۳۳، و - داعی
 مطلق و خصوصیات اخلاقی او ۱۳۳

محمد بن عبدالرزاق: - ابو منصور محمد بن عبدالرزاق -
محمد بن عبدالله طاهری: و دریافت اقطاع از خلیفه ۱۲۴، تملک ملک عام ۱۲۵، پایان کار او

۱۲۸

محمد بن کرام سجستانی: و مذهب کرامیه، ارتباط با صوفیه، و کتاب عذاب القبر ۱۶۸
محمد غزنوی: جانشین محمود ۲۴۹، سیاست صلح جویانه ۲۴۹، علاقه به زبان و ادب عربی ۲۵۰،
 اسارت و کور کردنش ۲۵۱

محمود غزنوی (سیف الدوله): و گرفتن نشابور از بکتوزون ۲۲۱، لشکرکشی به سرو ۲۲۱،
 عهد مصالحه با فایق و بکتوزون ۲۲۲، و تمام قلمرو سامانیان ۲۲۲، لقب خدایگان خراسان
 و خطبه خواندن به نام خلیفه القادر بالله ۲۲۲، دریافت لقب یمین الدوله و امین الملک ۲۲۳،
 تقسیم قلمرو آل سامان با ایلک خان و تعیین سرز رسمی ۲۲۹، غزنه را مقر حکومت قرار دادن
 ۲۲۹، سیری در تشکیل حکومتش ۲۳۲-۴، قدرت استبدادی و جنگ با کفار هندو ۲۳۳،
 شکست دادن خلف بن احمد و فتح سیستان ۲۳۴، لقب سلطان ۲۳۴، علت لشکرکشی به هند
 و القاب سلطان غازی و کثیر الغزوات ۲۳۵، حاصل جنگهایش ۲۳۴، انجام منهیات ۲۳۶،
 عدم انعکاس معایشش ۲۳۷، و ایاز، و فرزند نامشروع، و سیاست ماکیاولی ۲۳۷، اسیر-
 کردن چپال راجه و یهند ۲۳۸، مواجه شدن با شورش عیاران ۲۳۸، جنگ با سپاه ایلک خان
 ۲۳۸، غنایم بسیار از هند، و علاقه مطوعه و مجاهدان به همراهی او ۲۳۹، و اسیریه ساختن
 مساجد در هند ۲۳۹، فتح سومنات و شهرهای دیگر از جمله تانیسر ۴۱-۲۴۰، غنیمت گرفتن
 تعدادی فیل ۲۴۰، آخرین هجوم او به هند ۲۴۲، بسط قلمرو خویش و تحکیم قدرت
 ۳-۲۴۲، ملاقات با یوسف قدرخان ۴-۲۴۳، تصرف خزاین آل بویه و دستگیر کردن مجدالدوله
 ۲۴۴، سیاست ماکیاولی ۲۴۵، گفت و شنود با مجدالدوله در باب تاریخ و شطرنج ۲۴۵،
 به آتش کشیدن کتابخانه آل بویه ۲۴۵، خوانده شدن خطبه ینامش از طبرستان تا ارمنستان
 ۲۴۶، مرگش ۲۴۶، تبدیل اسارت به سلطنت و شکوه دربارش ۲۴۶، شاعران درباری ۲۴۶،
 خصوصیات اخلاقیش ۲۴۷، تدبیر جنگ ۲۴۷، تعصبات مذهبی ۲۴۸، وزیرانش ۷۱-۲۷۰،
 سوزاندن کتب فلسفی ۶-۲۷۵، توجه به شعر و ادب ۲۷۶، جواب به خلیفه در باب حسنک
 ۲۹۰، مبارزه با اسمعیلیه ۹۱-۲۹۰، ماجرای آتش زدن کتابخانه صاحب بن عباد ۴۶۹،
 تسخیر ری ۴۸۹، سوزاندن کتابخانه ری ۴۸۹

مرجئه: ۱۶۳، قدریه و سابقه آن ۴-۱۶۴، قدریه: مجوس هذه الامه ۱۶۴
مرداویج بن زیار: ۳۸۲، دلاوریهایش در فتح طبرستان و جبال ۳۸۶، عدم اطاعت از اسفار ۳۸۷،
 گذشته اش ۳۸۸، احیاء سلطنت غیرعربی ۳۹۱، ساختن تاج زرین برصع، و تعمیر ایوان و
 طاق کسری ۳۹۱، کشته شدنش به دست غلامان ۳۹۵

مرزبان نامه: انشاء آن بوسیله مرزبان بن رستم ۳۸۰

مروج الذهب مسعودی: انضباط صفاریان ۱۲۱

مسأله معنه: تفتیش عقاید در خلافت عباسی ۱۶۵

مسعود غزنوی: برتخت نشستن او در هرات ۲۵۱، دستگیری و اعدام حسنک وزیر ۳-۲۵۲،

جنگ هند و تسخیر قلعه سربستی ۲۵۳، تاخت و تاز ترکمانان ۶-۲۵۴، تاجگذاری او

۲۵۶، برگزاری مراسم عید اضحی و جشن مهرگان ۲۵۷، لشکرکشی مجدد به هند ۲۵۷،

شورش مجدد ترکمانان و قراخانیان ۲۵۷، صلح اجباری با ترکمانان ۲۵۹، جنگ دندانقان

۲۶۰، مرگ قهرمانانه در ساریکله ۲۶۱، استبداد رای ۲۶۸، بردن منوچهری شاعر به غزنه

۲۷۶

مسکویه، ابوعلی: کتابداری کتابخانه ابوالفضل بن عمید ۴۶۹، تمایلاتش ۶-۴۹۵

سمغان - رئیس سجوس: ۳۵۴، سمغان دنیاوند ۳۶۶، سمغان ولش ۳۷۰

سوده بغداد - سیاه جامگان ۳۹۲، عمال خلفا ۳۹۶

مطوعه: ۱۰۵، صالح بن نصر کنعانی رهبر مطوعه ۱۰۵، و خوارج ۱۰۶، شرکت در جنگهای

محمود ۲۳۵

معاویه: اولین ملک در اسلام ۱۴۵

معتزله: و اصول خمس ۵-۱۶۴، تأثیر عقاید دیگر در آن ۱۶۶

معصومی، ابو عبدالله: به دار آویخته شدنش ۴۸۹

مقدسی، سیاح عرب: تنوع لهجه ها ۸۷، شرح بازرگانی عهد سامانی ۲۸۴

مقنع: نهضت و آراء او ۶۴ ~

ملکان ملکا - هزوارش شاهان شاه ۱۱، ۱۴۴

مشاد دینوری: صوفی و زاهد، کشته شدنش به دست سپاه سرداویج ۳۹

منتصر سامانی - امیر منتصر، سامانیان

منصور بن طلعه: حکیم آل طاهر ۱۰۱

منصور سامانی - ابوالحارث منصور، ابوصالح منصور، امیر منصور ~

موالی: و التزام به حرفه ها ۵۵، اینکه فقها غالباً از آن طبقه بودند ۵۷

المؤید بالله: ابوالحسن احمد هارونی ۱۴۲

مودود: و جانشینی مسعود ۲۶۱

المهدی لدین الله (والقائم بحق الله): فرزند حسن بن قاسم ۱۴۱

میمندی - احمد حسن میمندی

ناصر کبیر - ابو محمد حسن بن علی

الناطق بالله: ابوطالب یحیی ۱۴۲

نامه تنس: و توجیه حکومت ساسانیان ۳۵۱

نزهة القلوب: شرح طبرستان ۳۴۴

نصاری: در ایران بعد از اسلام ۸-۱۵۷

نصر سامانی - امیر نصر، سامانیان

نوبختی - ابو محمد حسن بن موسی

نوح بن منصور: امارتش ۲۱۱، فرار از مقابل بغراخان ایلیک ۲۱۴، فتح بزرگ سپاهیانش ۲۱۵

معاهده با ایلک خان ۲۱۷

نوح سامانی ← امیرنوح ~، سامانیان

نیکی نومه: ۳۸۰

وائق: و لقب خنزیر ۱۶۶

وشمگیرزباری: خصوصت با آل بویه ۲۱۰، و آل زیار

وکیل دن: ۲۷۸

وبس و رامین: و توصیفی که از دیلمیان دارد ۳۳۴، داستانی منظوم از فخرالدین اسعدگرگانی

۵۰۲-۶

هارون الرشید: و حمزه خارجی ۶۶~، و رافع بن لیث ۶۷، و آغاز خلافتش ۳۷۲

هندوان: و کینه مسلمین ۲۸۸

یزدگرد: به چین فرستادن اموال ۱۸، سوکب چهارهزار نفری ۲۰، مدعی او در شمال عراق

۲۲، بعد از وقعه جلولا و نهاوند ۲۳~، دهقان اصفهان ۲۴، در کرمان و سیستان ۲۵،

جنازه اش در نزدیک آسیاب سرو ۲۶، دو دختر از اهل حرم او که به مدینه فرستاده شدند ۲۷

یزید بن مهلب ازدی: ۳۶۳، ماجرای به گردش در آوردن آسیاب با خون ۳۶۴

یعقوب لیث: ولادت ۱۰۴، عیاری ۱۰۴، سپهسالاری ۱۰۶، اسارت مطوعه و عیاران ۱۰۷،

فرستادن هدیه برای خلیفه ۱۰۷، و عمار بن یاسر سرکرده خوارج ۸-۱۰۷، و صالح بن نصر

۱۰۷، برخورد با طاهریان ۹-۱۰۸، سوء قصد به جانش ۱۰-۱۰۹، عرضه شمشیر به عنوان

عهد و لواء ۱۰۹، و عبدالله سگزی و برادرانش ۱۱۰، فتح کرمان و فارس ۱۱۱، اظهار بیزاری

المعتمد بالله از او ۱۱۱، پیشنهاد همکاری با صاحب الزنج ۱۱۱، شکست در دیر العاقول

۱۱۲، خودداری از سازش با خلیفه ۱۱۲، بیماری و مرگ ۱۱۲

یوسف بن ابی الساج: سختگیری در حق نصاری، ضرب سکه به نام خلیفه عباسی ۳۰۷، پناه دادن

پسر اطروش ۳۰۸، سأموریت دفع قرمطیان ۳۰۸، شکست از قرامطه و قتلش ۳۰۹، و ←

ساجیان

یوم الغدیر - یوم غدیر: ۱۵۰

یهود ← آیین یهود

